

Η συμβολική παρουσία της φύσης στα σερβικά δημοτικά τραγούδια για τον έρωτα

Gordana Blagojević

*Εθνογραφικό Ινστιτούτο της Σερβικής Ακαδημίας
Επιστημών και Τεχνών*

Εισαγωγή

Το φυσικό περιβάλλον έχει τεράστια επίδραση στη σωματική και ψυχική υγεία του ανθρώπου. Η έλευση της ψηφιακής εποχής έχει απομακρύνει ακόμα περισσότερο τον άνθρωπο από τη φύση και τη φυσική επαφή, στερώντας την κατανόηση της φύσης των πραγμάτων γύρω μας.¹ Γιατί αυτό που ίσχυε μέχρι σήμερα, δηλαδή η δημιουργική σχέση ανθρώπου - φύσης, όπως αυτή εκδηλώθηκε με ποιητικό τρόπο στην κουλτούρα του κάθε λαού, τείνει να εκλείψει. Οι καιρικές συνθήκες, η τοποθεσία και το κλίμα καθορίζουν το περιβάλλον στο οποίο ζουν και δρουν οι άνθρωποι. Έτσι βλέπει κανείς στα τραγούδια διαφόρων λαών ποικίλες ερμηνείες του φυσικού κόσμου. Πρόκειται για ένα ευρύ θέμα που έχει δώσει πλήθος μελετών, περισσότερο εστιάζοντας σε ένα φυτικό είδος, όπως για παράδειγμα ο συμβολισμός του τριαντάφυλλου σε διαφορετικές κουλτούρες. Σε αυτό το άρθρο θα καταγράψω πώς επιδρά η βαλκανική χλωρίδα στη σερβική παράδοση, με ιδιαίτερη έμφαση στη συλλογή της λυρικής λαϊκής ποίησης του Βουκ Στεφάνοβιτς Κάρατζιτς. Ποιο συμβολικό χαρακτήρα, δηλαδή, αποκτούν οι καρποί της φύσης στην παραδοσιακή μας κουλτούρα!

Τα δημοτικά τραγούδια καταγράφονται στον σερβικό γεωγραφικό, γλωσσικό και πολιτισμικό χώρο για πάνω από τέσσερεις αιώνες (Karanojić 2017: 57). Τα πρώτα γραπτά κείμενα σερβικών δημοτικών τραγουδιών ανάγονται στον 15^ο και τον 16^ο αιώνα. «*Κι εσύ, κόρη, παίζεις μαζί μου*» είναι ο πρώτος στίχος του σερβικού δημοτικού τραγουδιού, στο οποίο έκανε αναφορά ο συγγραφέας Πέταρ Ζόρανιτς από τη Ζάρα της Δαλματίας στο μυθιστόρημά του «*Βουνά*». Το πλήρες κείμενο του τραγουδιού είναι γνωστό από καταγραφές περί τα τέλη του 16^{ου} αιώνα και αναφέρεται στην κοπέλα, η οποία με τα νάζια και την ομορφιά της προκαλεί τον πόθο των αντρών.²

¹ This paper is the result of Project no. 177022: *National culture of Serbs between the East and the West*, by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

² Ο τίτλος του τραγουδιού στα σερβικά είναι, *A mi devojko uezljiva*“ (Pešić, Milošević-Dorđević 1984: 11).

Στο παρόν κείμενο θα ασχοληθούμε με την ανάλυση των ερωτικών τραγουδιών, τα οποία κατέγραψε συστηματικά σχεδόν επί μισό αιώνα και δημοσίευσε ο Βουκ Στεφάνοβιτς Κάρατζιτς (1787 - 1864).³ Τα λυρικά τραγούδια ο Βουκτα ονόμασε «γυναικεία», σε αντίθεση με τα επικά, στα οποία έδωσε την ονομασία «αντρικά» (Karadžić 1891: xxxv).

Τα σερβικά λυρικά δημοτικά τραγούδια χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα και συνδέονται συγκρητιστικά με άλλες τέχνες (χορό, μουσική, δράμα). Κατά την εκτέλεση, οι μελωδίες τραβάνε περισσότερο την προσοχή απ' ό,τι τα λόγια. Σύμφωνα με τον Κάρατζιτς, τα λυρικά τραγούδια τα τραγουδάνε πιο συχνά οι νέοι όχι μόνο γυναίκες και κοπέλες, αλλά και άντρες και πιο πολύ και οι δύο μαζί μονοφωνικά. «Τα γυναικεία τραγούδια, γράφει στη συνέχεια ο Βουκ, τα τραγουδάει ένας ή δύο για διασκέδαση [...] και γι' αυτόν τον λόγο στα γυναικεία τραγούδια περισσότερη προσοχή δίδεται στο πώς τα τραγουδάει κανείς παρά στους στίχους...» (Karadžić 1891: xxxv).

Σε μια αγαπημένη μελωδία μπορεί να αντιστοιχεί μεγαλύτερος αριθμός τραγουδιών. Στα λυρικά δημοτικά τραγούδια ρυθμοί και στίχοι ποικίλουν (από 4 έως 14 συλλαβές). Τα τραγούδια για τον έρωτα τις περισσότερες φορές είναι σε οκτασύλλαβο ή λυρικό δεκασύλλαβο στίχο (Pešić, Milošević-Đorđević 1984: 145-146). Μερικά επίσης τραγούδια ή είδη τραγουδιών έχουν υποχρεωτικά επωδό, δηλ. ρεφραίν (Pešić, Milošević - Đorđević 1984: 142).

Τα σερβικά δημοτικά τραγούδια για τον έρωτα είναι περισσότερα σε αριθμό και πιο ποικιλόμορφα, και κάποια από αυτά ανήκουν παράλληλα και σε κύκλους τελετουργικών τραγουδιών. Τα πιο συνηθισμένα μοτίβα είναι η ομορφιά της κοπέλας, η λαχτάρα για το αγαπημένο πρόσωπο που είναι μακριά, ο γάμος με ανεπιθύμητο σύζυγο, η αγωνία και η ερωτική λαχτάρα, η σεμνότητα και η τι-

³ Ο Βουκ Στεφάνοβιτς Κάρατζιτς γεννήθηκε στο Τρσιτς της Σερβίας. Ήταν ο πρώτος που συνέλεξε και δημοσίευσε συστηματικά σερβικά δημοτικά τραγούδια και λαϊκές αφηγήσεις, καθώς και άλλα είδη λαϊκής προφορικής δημιουργίας. Είναι επίσης ο μεταρρυθμιστής και ο δημιουργός του σύγχρονου σερβικού αλφαβήτου και της φωνητικής ορθογραφίας και θεωρείται ένας από τους πρωτοπόρους της σερβικής εθνογραφίας. Η πρώτη έκδοση της συλλογής δημοτικών τραγουδιών την οποίαν έκανε με τίτλο «*Μαλα простонародња славено сербска њеснарица*» («Μικρή σλαβο-σερβική συλλογή δημοτικών ποιημάτων») εκδόθηκε το 1814 και περιέχει 100 λυρικά και 8 επικά τραγούδια. Οι άλλες συλλογές του είναι: «*Народна српска њеснарица*» («Σερβική λαϊκή ποιητική συλλογή») (1815), «*Српске народне њесме*» («Σερβικά δημοτικά τραγούδια») [1-4: έκδοση της Λειψίας (1823-1833), 1-4: έκδοση της Βιέννης (1841-1862)], «*Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ружичи*» («Σερβικές λαϊκές παροιμίες και άλλες παρόμοιες, όπως εκείνες οι λέξεις που χρησιμοποιούνται συνήθως») (1834). Από την κληρονομιά που άφησε, εκδόθηκε το 1866 η συλλογή «*Γυναικείων τραγουδιών*» από την Ερζεγοβίνη (Pešić, Milošević - Đorđević 1984: 116 -117).

μιότητα της κοπέλας, ο χωρισμός και ο θυμός των παρατημένων. Τα τραγούδια για τον έρωτα είναι γεμάτα τρυφερότητα και ζεστασιά, ελπίδα, μεγάλες και μυστικές επιθυμίες και λαχτάρες. Είναι πολύ δημοφιλή, μεταδίδονται γρήγορα από στόμα σε στόμα, αλλάζουν και χάνονται, δημιουργούνται όμως καινούργια μέχρι και σήμερα. Στα τραγούδια αυτά πολύ συχνά συναντάμε διαλόγους αλλά και αρχαϊκές λέξεις. Τραγουδιούνται στον χορό ή και καθιστά, πολύ συχνά με συνοδεία μουσικών οργάνων. Αν και εκφράζουν, γενικά, χαρακτηριστικά συναισθήματα και σκέψεις των ερωτευμένων, υπάρχουν και ορισμένα όπου γίνονται αναφορές και σε προσωπικά βιώματα, ενώ κάποιες φορές ανευρίσκουμε και ονόματα υπαρκτών προσώπων. Γενικό χαρακτηριστικό είναι η έμμεση έκφραση συναισθημάτων μέσω της περιγραφής κάποιων γεγονότων ή μέσω μιας συμβολικής εικόνας (Pešić, Milošević - Đorđević 1984: 142).

Στο άρθρο αυτό θα επικεντρωθούμε στη δημιουργία της συμβολικής αυτής εικόνας μέσω του φυτικού κόσμου. Με την αναφορά στα φυτά περιγράφονται διάφορα συναισθήματα, ψυχικές καταστάσεις, τα χαρακτηριστικά του αγαπημένου ή της αγαπημένης, κ.λπ. Ο ρόλος του φυτικού κόσμου στην επικοινωνία μεταξύ των ερωτευμένων είναι πολύ σημαντικός, είτε πρόκειται για εκφράσεις συναισθημάτων είτε διότι ένας ερωτευμένος μπορεί να δει την αγαπημένη του (και το αντίθετο) που είναι πολύ μακριά, ακόμη και σε άλλη πόλη, με τη βοήθεια των δέντρων, σκαρφαλώνοντας ψηλά σ' αυτά. Αλλά και η κατάκτηση και η διατήρηση της αγάπης και του έρωτα επιδιώκεται, συχνά, μέσω της μαγικής λειτουργίας των βοτάνων, των καρπών κ.λπ.

Ο κόσμος των φυτών που χρησιμοποιείται συμβολικά στα σερβικά ερωτικά τραγούδια μπορεί να ταξινομηθεί σε διάφορες κατηγορίες, όπως π.χ., δέντρα, καρποί, λουλούδια, καθώς και διάφορα είδη βοτάνων, ειδικά τα φαρμακευτικά. Ορισμένες κατηγορίες φυτών αναφέρονται πιο συχνά, όπως το τριαντάφυλλο, ο βασιλικός, η καλέντουλα κ.λπ.⁴ Λόγω της περιορισμένης έκτασης της μελέτης αυτής, θα ασχοληθούμε μόνο με τα φυτά που εμφανίζονται πιο συχνά στα σερβικά ερωτικά τραγούδια.

Η ομορφιά των νέων συγκρίνεται με τα φυτά, αλλά και ενός τύπου η ομορφιά και η σημασία μετριέται με βάση την ποσότητα και την ποικιλία των φυτών που αναπτύσσονται σ' αυτόν, όπως το λεβιστικό, το καρυοφύλλι (θηράνθεμις), ο βασιλικός, η μολόχα, ο καντιφές (ταγήτης ο ορθοφυής) και το τριαντάφυλλο (Karadžić 1891: 508-509). Η πόλη Ούζιτσεσε κάποιο τραγούδι ονομάζεται με ιδιαίτερο σεβασμό «μικρή Κωνσταντινούπολη»⁵ και σαν μία από της ομορφιές

⁴ Κάποιοι ερευνητές ασχολήθηκαν με την καταμέτρηση των φυτών αυτών: έτσι η Tatjana Vujičević μόνο στα τραγούδια του γάμου της συλλογής του Βουκ Στεφάνοβιτς Καρατζιτς κατέγραψε 39 διαφορετικά είδη φυτών (Vujičević 2013: 41).

⁵ Στα σερβικά *мали Цариград*“, δηλαδή η μικρή Βασιλεύουσα.

της αναφέρεται ότι δεν μπορούσε να περάσει κανείς μέσα από τους δρόμους της από τα πολλά παλικάρια και τις κοπέλες, που ο λαϊκός ποιητής συγκρίνει με τους υάκινθους και τα γαρίφαλα (Karadžić 1891: 509).

Το άρωμα των λουλουδιών μπορεί τρόπον τινά να υποκαταστήσει την κοπέλα ή να προσελκύσει την προσοχή του αγαπημένου, όπως στο τραγούδι «*Το κορίτσι κοίταζε τον μαθητή*», όπου το κορίτσι λέει ότι κάτω από το κορμί του αγαπημένου της θα έβαζε γαρίφαλο, και από κάτω από το κεφάλι του κόκκινο τραντάφυλλο για να τα μυρίζει και να ξυπνάει συχνά από το άρωμα και να την φιλάει.⁶ Στο τραγούδι «*Η πιο όμορφη μρωδιά*», το άρωμα του στήθους της κοπέλας συγκρίνεται με το κυδώνι, το πορτοκάλι, τον αμάραντο και τον βασιλικό.⁷

Σε γενικές γραμμές, τα πράσινα λιβάδια και τα χορταριασμένα βουνά αναφέρονται συχνά, ενώ η ίδια η χλόη σπάνια. Η δροσερή χλόη είναι σαν το κρεβάτι (Karadžić 1891: 431). Το ερωτευμένο ζευγάρι πηγαίνει επίσης κάτω στα πράσινα λιβάδια (Karadžić 1891: 449). Η φρόνιμη κόπελα κοιτάει μπροστά της στην πράσινη χλόη, όπως στο τραγούδι «*Η Σερβοπούλα*».⁸

Το λευκό σιτάρι (*Triticum vulgare*) (η σερβική λέξη «жито» έχει κοινή ινδοευρωπαϊκή ρίζα με τον *σίτο*), είναι στη λαϊκή θρησκεία των Σέρβων το κύριο αντικείμενο προσφοράς (Čajkanović 1985: 194), αλλά χρησιμοποιείται και στην ερωτική μαγεία (Čajkanović 1985: 200). Στα τραγούδια χρησιμοποιείται ως σύγκριση με τη γυναικεία ομορφιά, όπου «*η ομορφούλα είναι πιο όμορφη ακόμη και από το σιτάρι*» (Karadžić 1891: 473-474). Το κριθάρι (*Hordeum vulgare*) το χρησιμοποιούσαν και αυτό σε ερωτικές μαγικές τελετές, ιδιαίτερα την παραμονή του Αγίου Γεωργίου (Čajkanović 1985: 124). Στο τραγούδι «*Το κορίτσι από το Κοσσυφοπέδιο θερίζει το κριθάρι*»⁹ η κοπέλα ρωτάει το κριθάρι σε ποιον ανήκουν τα άλογα του γάμου που θα το φάνε κι εκφράζει την ελπίδα ότι θα είναι για τον γάμο της.

Τα δέντρα και τα λουλούδια έχουν προστατευτικό ρόλο: στη σκιά τους οι νέοι βρίσκουν γαλήνη. Η αμυγδαλιά (*Amygdalus communis*) είναι ένα λεπτό, ψηλό δέντρο, κάτω από το οποίο συναντιέται το ερωτευμένο ζευγάρι (Karadžić 1891: 466). Στο τραγούδι «*Το δαχτυλίδι είναι ενέχυρο αληθινής αγάπης*» κάτω από το σφεντάμι (*Acer pseudoplatanus*) πηγάζει νερό που η κοπέλα πάει να φέρει και την βλέπει το παλικάρι.¹⁰ Το σφεντάμι συνδέεται επίσης με το μοτίβο των «αδύνατων πραγμάτων», π.χ. όταν σ' αυτόν καρποφορούν δύο μήλα (Karadžić 1891: 465). Το σφεντάμι χρησιμοποιείται και ως μέσο για τον χωρι-

⁶ Στα σερβικά: *Девојка се загледала у њаче* (Karadžić 1891: 467).

⁷ Στα σερβικά: *Најлепшии мирис* (Karadžić 1891: 422-423).

⁸ Στα σερβικά: *Српска девојка* (Karadžić 1891: 448).

⁹ Στα σερβικά: *Јечам жезла Косовка девојка*.

¹⁰ Στα σερβικά: *Прстен је залог праве љубави* (Karadžić 1891, 436).

σμό αγοριού από το κορίτσι (Čajkanović 1985: 118). Η μαύρη λεύκα (*Populus pyramidalis*) στις λαϊκές πεποιθήσεις είναι η αποτροπαϊκή, προστατεύει δηλ. από τα κακά πνεύματα. Κάτω αυτήν βρίσκεται κρεβάτι για τους νεόνυμφους (Čajkanović 1985: 106). Στο τραγούδι «*Κράτα, Θεέ μου, έτσι*» το παλικάρι το έχουν δέσει κάτω από τη λεύκα με ένα το πόδι σε μία κοπέλα και με το άλλο σε άλλη.¹¹

Το πεύκο (*Pinus silvestris*) είναι δέντρο «με βαριά σκιά», δηλ. σ' αυτό κατοικούν ψυχές και πνεύματα. Κατά την προχριστιανική περίοδο σε ορισμένα μέρη το δέντρο αυτό λατρευόταν από τους Σέρβους ως θεότητα (Čajkanović 1985: 138-40). Το έλατο (*Abies pectinata*), για το οποίο υπάρχει επίσης θρησκευτική λατρεία, χρησιμοποιείται ως μέσο για ν' ανεβαίνουν οι ερωτευμένοι και να βλέπουν τι κάνει το αγαπημένο τους πρόσωπο που βρίσκεται σε άλλη πόλη, όπως στο τραγούδι «*Ο, τι αγάπησε, δεν το μίσησε*».¹² Σε πολλά τραγούδια η κοπέλα συγκρίνεται και ταυτίζεται με το έλατο, που πιστεύεται ότι είναι κατοικία για τις νεράιδες του βουνού (Čajkanović 1985: 123). Η βυσσινιά (*Cerasium arponianum*) παίζει επίσης σπουδαίο ρόλο στην ερωτική μαγεία (Čajkanović 1985: 67). Στο τραγούδι με τον ομώνυμο τίτλο οι νεράιδες χορεύουν κάτω από τη βυσσινιά (Sofrić 1912: 69). Στο τραγούδι, πάλι, «*Το ντροπαλό παλικάρι και το ευγενικό κορίτσι*» η βυσσινιά καρποφόρησε τόσο πολύ που έσπασε, και τα βύσσινια τα μαζεύουν ένα παλικάρι κι ένα κορίτσι.¹³

Τα δέντρα, αλλά και οι καρποί που πιο συχνά αναφέρονται στα τραγούδια κι έχουν μεγάλη συμβολική σημασία, είναι η μηλιά και το μήλο, η κυδωνιά και το κυδώνι, η πορτοκαλιά και το πορτοκάλι.

Το μήλο (*Pirus malus*) συχνά προσφέρεται ως ένδειξη αγάπης και φιλίας. Ένα τραγούδι λέει ότι «ο βασιλικός δίνεται για το άρωμά του και το μήλο για το έλεος» (Čajkanović 1985: 107). Το δέντρο και ο καρπός της μηλιάς είναι σύμβολο γονιμότητας, υγείας, αγάπης, ομορφιάς, γάμου και αθανασίας (Usačona 2001: 233-234). Στο τραγούδι «*Το παράπονο της παντρεμένης με τον μοναχογιό*» η νέα γυναίκα παραπονιέται που είναι παντρεμένη με μοναχογιό, διότι το κόκκινο μήλο το δίνει συνήθως στη νύφη ο αδελφός του άντρα της, ενώ σ' αυτήν «κάποιος ξένος τής δίνει άγριο μήλο, από πάνω κίτρινο κι από μέσα καυτερό».¹⁴ Στο τραγούδι, πάλι, «*Το δαχτυλίδι είναι ενέχυρο αληθινής αγάπης*», στο οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί, το αγόρι πετάει το μήλο στην κοπέλα, σαν πρόταση για να γίνει δική του. Ωστόσο, εκείνη του το επιστρέφει, επειδή δεν θέλει ούτε αυτόν ούτε το μήλο.¹⁵ Στο τραγούδι «*Σε όποιον ανήκει το δαχτυλίδι, σ' αυτόν*

¹¹ Στα σερβικά: *Подрк, Боже, овако!* (Karadžić 1891: 525).

¹² Στα σερβικά: *Што омиље не оврзну* (Karadžić 1891: 458).

¹³ Στα σερβικά: *Стидно момче и милостиво девојче* (Karadžić 1891: 441).

¹⁴ Στα σερβικά: *Тужба удате за јединца* (Karadžić 1891: 430).

ανήκει και η κοπέλα», η κοπέλα αποφασίζει να γίνει γυναίκα αυτού ο οποίος της πρότεινε το δαχτυλίδι και όχι εκείνου ο οποίος της πρότεινε το μήλο, διότι «το δαχτυλίδι το δίνουν από νόμο και το μήλο από έλεος (ευγένεια)».¹⁶ Με τη βοήθεια ενός πράσινου μήλου το παλικάρι φέρνει την κοπέλα στο πύργο του (Karadžić 1891: 455). Στον σερβικό παραδοσιακό πολιτισμό, τα μήλα είχαν μεγάλη σημασία στις σχέσεις μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, ειδικά στον αρραβώνα και τον γάμο. Για να δείξει την αγάπη του, το παλικάρι ρίχνει μήλα στην κοπέλα (Čajkanović 1985: 110; Karadžić 1891: 394). Το μήλο παίζει επίσης σπουδαίο ρόλο στα γαμήλια έθιμα των Σέρβων (Čajkanović 1985: 110-113). Η σερβική ονομασία για τον αρραβώνα είναι «μήλο» (Usačona 2001: 233-234). Το αγόρι και το κορίτσι, στα σερβικά δημοτικά τραγούδια, είναι ξαπλωμένα στο κρεβάτι κι αφού παίζουν μ' ένα χρυσό μήλο, μετά κοιμούνται (Nikolić 1910: 280, 316; Čajkanović 1985: 110).

Το κυδώνι (*Pirus cydonia*) στις σερβικές λαϊκές δοξασίες έχει συχνά τον ίδιο ρόλο με το μήλο. Λόγω της ερωτικής σημασίας του χρησιμοποιείται στην ερωτική μαγεία (Čajkanović 1985: 83). Αναφέρεται εξάλλου συχνά σε τραγούδια για τον έρωτα, μεταφορικά και συμβολικά (Sofrić 1912: 78). Στο τραγούδι «Η επιθυμία της κοπέλας», η κοπέλα πετάει στο παλικάρι που της αρέσει ένα μήλο κι ένα κυδώνι. Το κυδώνι τον χτυπάει στη ζώνη και το μήλο στο στήθος.¹⁷ Σ' ένα άλλο τραγούδι το αγόρι ρίχνει στην κοπέλα κυδώνι και μήλο (Karadžić 1891: 484-485).

Το πορτοκάλι (*Citrus aurantium*) είχε την ίδια σημασία με το μήλο και το κυδώνι, ήταν δηλ. έκφραση έρωτα (Čajkanović 1985: 177). Υπήρχε μάλιστα το έθιμο η νύφη να πετά το πορτοκάλι (ή το μήλο) στον χορό του γάμου (Čajkanović 1985: 178). Στα τραγούδια, το κορίτσι ονομάζεται πορτοκάλι (Karadžić 1891: 443).

Από τους θάμνους, ξεχωρίζει η τριανταφυλλιά κυρίως λόγω του υπέροχου λουλουδιού και του αρώματός της. Πολλές επίσης αναφορές γίνονται στο δεντρολίβανο, την κρανιά, τον μενεξέ (ιον) και το βατόμουρο.

Το τριαντάφυλλο αναφέρεται συχνά στα σερβικά τραγούδια, διότι, όπως και σε πολλούς άλλους λαούς, θεωρείται λουλούδι της αγάπης. Στο τραγούδι «*Η τιμή του δαχτυλιδιού*» η κοπέλα δίνει το τριαντάφυλλο στο παλικάρι το οποίο της πρότεινε το δαχτυλίδι, σαν αντίδωρο και σημάδι ότι θα γίνει δική του (Karadžić 1891: 438). Η νέα κοπέλα πολλές φορές ταυτίζεται με το τριαντάφυλλο (Sofrić 1912: 192; Karadžić 1891: 422). Στο τραγούδι «*Δίκαια κατάκριση*» το κορίτσι δίνει στο αγόρι ένα μπουκέτο τριαντάφυλλα ως υποκατάστατό

¹⁵ Στα σερβικά: *Прстен је залог праве љубави* (Karadžić 1891: 436).

¹⁶ Στα σερβικά: *Чују је прстен, оног и девојка* (Karadžić 1891: 438).

¹⁷ Στα σερβικά: *Жеља девојчина* (Karadžić 1891: 477).

της, για να τα μυρίζει αντί γι' αυτήν.¹⁸ Ωστόσο, και η ψυχή κάποιου νεαρού μπορεί να «μυρίζει» σαν το τριαντάφυλλο (Sofrić 1912: 192). Η τριανταφυλλιά είναι θάμνος του οποίου οι μαγικές λειτουργίες σχετίζονται με τα αγκάθια του (Usačona 2001: 590-591). Η Ζόγια Καράνοβιτς επεσήμανε τη σχέση του τριαντάφυλλου με τη βιολογική ωρίμανση της γυναίκας, ερευνώντας τον συμβολισμό αυτού του φυτού στο σερβικό παραδοσιακό πολιτισμό και την ποίησή του (Karanović 2009: 19-48). Το κόκκινο χρώμα του μπορεί να ενταχτεί σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο ερμηνειών για το ερυθρό χρώμα που συσχετίζεται με το γυναικείο γεννητικό όργανο και τη γυναικεία αρχή (Radenković 1996: 293). Στα τραγούδια η τριανταφυλλιά μεγαλώνει και ανθίζει κάτω από το παράθυρο της αγαπημένης (Karadžić 1891: 492). Θεωρείται κακό σημάδι αν τριαντάφυλλο πέσει από το κεφάλι κοριτσιού (Sofrić 1912: 192).

Η κρνανιά (Cornus mas) είναι σύμβολο υγείας: ο λαός λέει ότι κάποιος είναι «γερός σαν κρνανιά»· γι' αυτόν τον λόγο τη χρησιμοποιούσαν σαν διακόσμηση και την έβαζαν στη ζώνη. Θεωρείται επίσης ισχυρό αποτροπαϊκό (Čajkanović 1985: 90-91). Στο τραγούδι «*Συμβουλή του αγαπημένου στην αγαπημένη*», η κοπέλα έχει αποκοιμηθεί «στη ρίζα της κρνανιάς και στα κλαδιά του κλήματος».¹⁹ Το δεντρολίβανο (Rosmarinus officinalis) είναι λουλούδι του γάμου γι' αυτό και αναφέρεται πολλές φορές σε γαμήλια τραγούδια (Čajkanović 1985: 210; Sofrić 1912: 195). Την παραμονή του γάμου, τα κορίτσια το ετοιμάζουν με ιδιαίτερο τρόπο για την τελετή, καθώς πρέπει να στολίσουν μ' αυτό όλους τους προσκεκλημένους. Αλλά και το πρωί των Χριστουγέννων στολίζουν το πηγάδι με δεντρολίβανο (Čajkanović 1985: 210; Karadžić 1901: 65). Η πασχαλιά (Syringa vulgaris) αναφέρεται σ' ένα τελετουργικό τραγούδι, το οποίο οι κοπέλες, οι λεγόμενες Λάζαριτσε, τραγουδάνε το Σάββατο του Λαζάρου. Η πασχαλιά συγκρίνεται με τη νύφη: «*Όπως το μαργαριταρένιο κλαδί έπεσε από την πασχαλιά, έτσι κι όμορφη (όνομα) από τη μάνα της*». Στον γάμο στολίζουν τους καλεσμένους με πασχαλιά (Čajkanović 1985: 126). Σε άλλο τραγούδι, πάλι, «*ένα όμορφο κορίτσι κάθεται κάτω από το κλαδί της πασχαλιάς*» (Karadžić 1891: 468). Το βατόμουρο (Rubus fruticosus) αναφέρεται στις σερβικές λαϊκές δοξασίες ως κατοικία των θηλυκών δαιμόνων και θεοτήτων (Čajkanović 1985: 152). Σε κάποιο τραγούδι το αγόρι παρακαλεί το βατόμουρο να κρατήσει την κόρη που θέλει να φύγει από αυτόν, και το κορίτσι καταριέται το βατόμουρο, που όντως την κράτησε (Karadžić 1891: 456).

Εκτός από τις συναντήσεις, ο κόσμος των φυτών χρησιμοποιείται και για να περιγράψει τους χωρισμούς. Στο τραγούδι «*Ερωτικός αποχωρισμός*» οι δύο ερωτευμένοι συγκρίνονται με δύο λουλούδια, το αγόρι με τον γαλάζιο υάκινθο, και

¹⁸ Στα σερβικά: *Праведни укор* (Karadžić 1891: 439).

¹⁹ Στα σερβικά: *Савет драгога драгој* (Karadžić 1891: 426).

το κορίτσι με το ζαμπάκι, δηλ. τον νάρκισσο τον ποιητικό (*Narcissus poeticus*) που μεγαλώνουν σε χωράφι με καρπούζια.²⁰ Το καρπούζι (*Cucumis melo*) χρησιμοποιείται πολύ στη λαϊκή ιατρική (Čajkanović 1985: 49). Η άμπελος (*Vitis vinifera*) θεωρείται φυτό στο οποίο κατοικούν οι ψυχές και γι' αυτό το φυτεύουν στους τάφους (Čajkanović 1985: 64). Χρησιμοποιείται όμως στα δημοτικά τραγούδια και για να περιγράψει με μεταφορικό τρόπο τον χωρισμό. Στο τραγούδι «*Θλιβερός αποχωρισμός*», το λυγισμένο αμπέλι συμβολίζει το νεαρό ζευγάρι που χωρίζει, τον όμορφο Γιόβα και τη Μάρα.²¹ Στα τραγούδια υπάρχουν μοτίβα για τη φύτευση, αλλά και για το ξερίζωμα των φυτών. Εδώ η αρσενική αρχή εκφράζεται μέσα από τη διαδικασία του τραβήγματος, της βίαιης απόσπασης.

Έτσι, στο τραγούδι «*Η κρίση του κοριτσιού*» τρία κορίτσια φύτεψαν λουλούδια, στο βουνό τον αμάραντο, και τον βασιλικό στην κοιλάδα. Κάποιο ανύπαντρο παλικάρι τα τράβηξε και τα ξερίζωσε, αλλά οι κοπέλες τον έπιασαν και ήθελαν να τον εκδικηθούν· εκείνος όμως τους απάντησε με πειραχτικό ύφος ότι είναι ήρωας και μπορούν να τον κρεμάσουν, αλλά μόνο στο «*κακό ξύλο, τον λαιμό της κοπέλας*».²² Στην παραλλαγή αυτού του τραγουδιού από το Ντουμπρόβνικ οι κοπέλες φύτεψαν εδώ καρπούζια κι εκεί γαρίφαλο, βασιλικό και τριαντάφυλλο. Στο τραγούδι «*Το ίδιο στόμα που υποσχέθηκε, το ίδιο και άτησε την υπόσχεση*», πάλι από το Ντουμπρόβνικ, μία κοπέλα φύτεψε αμάραντο και βασιλικό, αλλά οι υπηρέτες του αφέντη της μάζεψαν τα λουλούδια. Το κορίτσι τότε τού παραπονέθηκε κι εκείνος την παρηγόρησε λέγοντάς της ότι θα την δώσει στον υπηρέτη που πήρε από αυτήν τα περισσότερα λουλούδια. Αποδείχθηκε ωστόσο μετά ότι αυτός ήταν ο γιος του κι έτσι ο πατέρας δεν τον έδωσε στην κοπέλα. Από την αδικία η τελευταία θύμωσε και δεν ήθελε να πάρει κανέναν υπηρέτη.²³

Στο τραγούδι «*Ωραίο, πιο ωραίο, πανέμορφο*» το κίτρινο λεμόνι, το πράσινο μήλο, το χορταριασμένο λιβάδι, το αθέριστο σιτάρι και το κορίτσι που δεν το έχουν φιλήσει, ανταγωνίζονται μεταξύ τους για το ποιο είναι πιο ωραίο. Ένας νεαρός ανύπαντρος λεβέντης λέει ότι πιο όμορφος είναι αυτός, γιατί αυτός θα μαζέψει τα λεμόνια, θα πάρει τα μήλα, θα κόψει τα χόρτα στο λιβάδι, θα θερίσει το σιτάρι και θα φιλήσει το κορίτσι.²⁴ Σ' ένα παρόμοιο τραγούδι με τίτλο «*Το πιο όμορφο λουλούδι στον κόσμο*», ο νεαρός θα μυρίσει το κίτρινο κυδώνι, θα δαγκώσει το μήλο, θα θερίσει το σιτάρι, θα πει το αμπέλι και θα φιλήσει τη νεαρή κοπέλα (Karadžić 1891: 464).

²⁰ Στα σερβικά: *Љубавни растанаκ* (Karadžić 1891: 416-417).

²¹ Στα σερβικά: *Жалосни растанаκ* (Karadžić 1891: 417-418).

²² Στα σερβικά: *Суд дјевојачки* (Karadžić 1891: 412).

²³ Στα σερβικά: *Која уста рекла, она и одрекла* (Karadžić 1891: 414-415).

²⁴ Στα σερβικά: *Лепο, лепше, најлепше* (Karadžić 1891: 464).

Στα δημοτικά τραγούδια ο κρίνος μερικές φορές ταυτίζεται με το αγόρι (Čajkanović 1985; Sofrić 1912: 147).

Ο βασιλικός (*Ocimum basilicum*) έχει έναν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στη θρησκεία και τη λατρεία, τη μαγεία, την ιατρική και την ποίηση του σερβικού λαού. Αναφέρεται πολύ συχνά στα σερβικά δημοτικά λυρικά τραγούδια, και συνήθως υποκρύπτει κατάλοιπα ανιμιστικών δοξασιών. Το νεαρά αγόρια και κορίτσια συγκρίνονται και ταυτίζονται με αυτόν. Η ψυχή του κοριτσιού, έτσι, μυρίζει σαν βασιλικός (Čajkanović 1985: 48; Karadžić 1841: 36). Ο βασιλικός είναι λουλούδι το οποίο προκαλεί ή διατηρεί τον έρωτα και την αγάπη κι αυτός είναι ένας από τους λόγους που τα κορίτσια και οι νέες γυναίκες στολίζονται με αυτόν και τον έχουν μαζί τους (Čajkanović 1985: 46). Στο τραγούδι «*Το αγρόνι να μην τραγουδά νωρίς*» η κοπέλα για να ξυπνήσει τον αγαπημένο της, τον χτυπάει με βασιλικό στο μάγουλο.²⁵ Στα τραγούδια όπου η ελπίδα για τον έρωτα έχει χαθεί, το κορίτσι μόνο του ξεριζώνει τον βασιλικό που ανθίζει στον κήπο της (Usačona 2001: 46-47). Στη σερβική παράδοση το φυτό αυτό θεωρείται ότι φέρνει τους ανθρώπους σε επαφή εξίσου με τις επίγειες, τις χθόνιες και τις ουράνιες σφαίρες (Radenković 1996: 216). Σ' ένα τραγούδι δύο φίλοι κάνουν δώρο στη γυναίκα του φίλου τους ένα μπουκέτο βασιλικό με χρυσή ρίζα και μαργαριτένια κλαδιά (Karadžić 1891: 497).

Ο αμάραντος (ελίχρυσον)²⁶ (*Helichrysum arenarium*, σερβ. *смиље*) είναι γνωστός στους Σέρβους και ως «κοριτσίστικο φυτό» με το οποίο στολίζονται οι κοπέλες. Τα τραγούδια λένε ότι δεν ταιριάζει στις παντρεμένες, διότι «οι νύφες το φοράνε πιο ωραία» (Čajkanović 1985: 219). Κατά τις λαϊκές δοξασίες έχει αποτροπαϊκή δύναμη, δηλ. προστατεύει τις κοπέλες από τα ακάθαρτα πνεύματα (Čajkanović 1985: 110). Από αυτήν την πίστη στον προστατευτικό ρόλο του αμάραντου προέκυψαν σερβικά γυναικεία ονόματα που έχουν στη ρίζα τους την ονομασία του φυτού, όπως Σμιλιάνα, Σμίλια ή Σμίλικα.

Η καλέντουλα (*Calendula officinalis*) είναι φυτό το οποίο λόγω της ετυμολογίας της λέξεως στα σερβικά (*невен=κυριολ. αμάραντος*, που διαφέρει, όπως προείπαμε από τον ελληνικό *αμάραντο*), αναφέρεται πάρα πολύ συχνά στα δημοτικά τραγούδια και ιδιαίτερα τα ερωτικά (Sofrić 1912: 168; Čajkanović 1985: 178). Έτσι, η καλέντουλα είναι πολύ δημοφιλής στις μαγικές ερωτικές επωδές. Η νύφη στην ανθοδέσμη που φέρνει στον άντρα της, έχει βάλει και καλέντουλα για να μη μαραθεί η αγάπη τους (Čajkanović 1985: 178; Karadžić 1891: 645). Από την άλλη, η καλέντουλα χρησιμοποιείται και μεταφορικά ως παραλληλισμός για το «μαράζι από έρωτα», όπως π.χ. στο τραγούδι «*Παράπονο και κα-*

²⁵ Στα σερβικά: *Славуј, да не нева рано* (Karadžić 1891: 424-425).

²⁶ Είναι γνωστός και ως καλοκοιμηθιά (Θήρα), ανθονίδα (Κρήτη), αμάραντος (Λακωνία) και αθάνατος (Κύθηρα).

τάρα στη μητέρα» (*Гужба и клетва на мајку*), στο οποίο η κοπέλα δεν τολμάει να μιλήσει την μητέρα της που μαζεύει καλέντουλες και η καρδιά της είναι μα-ραμμένη, όπως μαράθηκε και η καρδιά της ίδιας της κοπέλας από λαχτάρα για το αγόρι της (Čajkanović 1985: 178; Karadžić 1891: 442).

Η βιολέτα (*Viola odorata*) ακόμα και στην ονομασία της στα σερβικά «*љубичица*» συνδέεται με τον ασπασμό (στα σερβικά «*ποљубац*») κι έτσι έχει σπουδαίο ρόλο στις μαγικές ερωτικές επωδές. Στα τραγούδια η κοπέλα τη δίνει στο αγόρι ή η γυναίκα στον άντρα της για «να τη φιλάει, να την ασπάζεται πάντα» (Čajkanović 1985: 169). Η κοπέλα στα τραγούδια αποκαλείται βιολέτα, δηλ. «*љубичица*» (Karadžić 1891: 442). Μέσα από ανθοδέσμη με βιολέτες το κορίτσι βλέπει το αγόρι για το οποίο ενδιαφέρεται (Karadžić 1891: 462).

Το καρύοφυλλο (*Tanacetum balsamita*) χρησιμοποιείται μαζί με άλλα «μα-γικά» βότανα στις ερωτικές μαγικές τελετές. Πίστευαν ότι αυτό το φυτό έχει τη δύναμη να διατηρεί την αγάπη και τον έρωτα και να προφυλάσσει τους ερω-τευμένους από καβγάδες (Čajkanović 1985: 127). Το γαρίφαλο (*Dianthus caryophyllus*) χρησιμοποιείται ως αποτροπαϊκό. Κατά τις λαϊκές πεποιθήσεις έχει τη δύναμη να διατηρεί την αγάπη, την ειρήνη και την ευτυχία στον γάμο (Čajkanović 1985: 128). Στα δημοτικά τραγούδια το αγόρι ονομάζεται μερικές φορές «Γαρίφαλος», δηλ. «*Каранфил*» στα σερβικά όπως π.χ., στο «Ο Γαρί-φαλος ετοιμάζεται για το ταξίδι και τραγουδάει».²⁷ Το λεβιστικόν το φαρμακευ-τικόν (*Ligusticum levisticum*) είναι φυτό γνωστό ως «το βότανο της αγάπης». Πίστευαν ότι έχει αποτροπαϊκές δυνάμεις και έχει επίσης ρόλο στην ερωτική μαγεία (Čajkanović 1985: 212). Το θρούμπι (*Satureia hortensis*) είχε προστα-τευτικό ρόλο και το χρησιμοποιούσαν για να θυμιάζουν (Čajkanović 1985: 248).

Αναφορές στα φυτά γίνονται και στα πλαίσια της ερωτικής μαγείας, ως μέσον για να πετύχουν οι λαχτάρες της αγάπης. Εδώ περισσότερο αναφέρονται η καλέντουλα, ο βασιλικός και η βιολέτα. Στο τραγούδι «*Ερωτική μαγεία*», το αγόρι λέει στο κορίτσι να «φυτέψει τους ερωτικούς καημούς της» και, αν φυ-τρώσει η καλέντουλα, τότε να μαραθεί γι' αυτόν, αν φυτρώσει ο βασιλικός, να του έρθει τη νύχτα ξυπόλυτη, και, αν φυτρώσει η βιολέτα, να φιλιούνται μέχρι το βράδι.²⁸ Εδώ υπάρχει λογοπαίγνιο με ομοιότητες στις ρίζες των λέξεων στα σερβικά: έτσι η καλέντουλα είναι *невен* (κυριολ.=αμάραντος, που διαφέρει όμως από το φυτό που ονομάζεται *αμάραντος* στα ελληνικά), ο βασιλικός είναι *босиљак* (και στη ρίζα θεωρείται *παρετυμολογικά* ότι περιέχεται το επίθετο «*βος*»=ξυπόλυτος), ενώ η βιολέτα (*љубичица*) θυμίζει, όπως και στα ελληνικά, τους ασπασμούς (ρήμα *љубити*=φιλάω). Την ερωτική μαγεία τη βρίσκουμε και στο τραγούδι «*Та εννιά φυτά*». Η όμορφη Αντζέλιγια διάλεξε μόνη της για άντρα

²⁷ Στα σερβικά: *Каранфил се на пут спрема и нева*.

²⁸ Στα σερβικά: *Љубавно врачање* (Karadžić 1891: 483).

τον βοϊβόδα Παύλο.²⁹ Η μητέρα της εκπλήσσεται από το γεγονός ότι ο σύζυγός της δεν την εγκαταλείπει, παρόλο που δεν έχουν παιδιά. Η Αντζέλιγια αποκαλύπτει τότε το μυστικό στη μητέρα της, ότι δηλ. την πρώτη νύχτα στο κρεβάτι έφερε εννέα είδη βοτάνων, των οποίων οι -λεξιλογικές- ρίζες θυμίζουν στη σερβική γλώσσα ανάλογες ερωτικές πράξεις: τον ύσσωπο (*Hyssopus officinalis*, милодух στα σερβικά) για να χαϊδεύονται, το καρνούφυλλο (*Tanacetum balsamita*, калоπερ στα σερβικά) για να μην τη διώξει, την βιολέτα για να την ασπάζεται, το γαρίφαλο για να μην τσακώνονται, το θρούμπι (*Satureja hortensis*, чубар στα σερβικά, που μοιάζει με το чубар=φρουρός), για να την προσέχει, τον βασιλικό για να τη βλέπει συνέχεια, την καλέντουλα για να του μαραίνει η καρδιά.

Ο κοριάνδρος (λαϊκά κόλιαντρος) (*Coriandrum sativum*) στις λαϊκές δοξασίες έχει τη δύναμη να σώζει από το κακό. Όταν η νύφη πάει στον γάμο, τον βάζει στο στήθος (Čajkanović 1985: 189). Στα δημοτικά τραγούδια όμως, λόγω της πικρής γεύσης τού όντως θεραπευτικού αυτού φυτού, εκφράζει πίκρα, δυστυχία και θλίψη. Στο τραγούδι «Η δυστυχησμένη κοπέλα» το κορίτσι δίνει πίσω στο αγαπημένο αγόρι το δαχτυλίδι, γιατί δεν τον θέλει το σόι της. Τη μάταιη ελπίδα της την περιγράφει λέγοντας ότι, ενώ φυτεύει βασιλικό, της φυτρώνει και μεγαλώνει ο κόλιαντρος, το πικρό λουλούδι με το οποίο θα στολιστούν οι καλεσμένοι του γάμου της, δηλ. η νεκρώσιμη πομπή όταν θα πάνε να την κηδέψουν, αφού θα πεθάνει από ερωτικό καημό.³⁰

Η ίρις (*Iris germanica*) είναι σύμβολο ελπίδας, σοφίας, εκτίμησης και φιλίας. Στα σερβικά ονομάζεται перуника (προφ.: περούνικα) και συνδέεται με τη λατρεία του αρχαίου σλαβικού θεού του κεραυνού, Πέρουν, αφού βγαίνει εκεί όπου πέφτουν οι βροντές και οι αστραπές του (Ivanov, Toporov 2001: 422-423). Στα τραγούδια τα κορίτσια μαζεύουν ίριδες για να καθαρίζουν τα πρόσωπά τους μ' αυτές, όπως στο τραγούδι «Ο θολός Δούναβης».³¹

Συμπεράσματα

Υπήρχε κάποτε ένας ενιαίος κόσμος, με τη ζωή των ανθρώπων να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη φύση και όχι με το διαδίκτυο! Είναι, λοιπόν, τέτοια η φύση των πραγμάτων που κάνει τον άνθρωπο απόμακρο, χαμένο σε ψηφιακούς – πλανητικούς λαβύρινθους. Ο φυσικός κόσμος ως ο γενέθλιος τόπος των αισθήσεων και των αισθημάτων απομακρύνεται είτε με τον τρόπο της ψηφιακής εποχής είτε με εκείνον της οικολογικής καταστροφής. Ο απόμακρος άνθρωπος, πρόσφυγας ο ίδιος, ξεκινάει το ταξίδι πέραν του γαλάζιου πλανήτη.

²⁹ Στα σερβικά: *Деветоро ђиље* (Karadžić 1891: 483-484).

³⁰ Στα σερβικά: *Несрећна девојка* (Karadžić 1891: 455).

³¹ Στα σερβικά: *Мутан Дунав* (Karadžić 1891: 508).

Καθώς η Γη ολοένα σαν λουλούδι θα συνεχίσει να μαραίνεται, ο πλούτος των φυσικών αρωμάτων και χρωμάτων, καλά φυλαγμένος στην Κιβωτό και των σερβικών δημοτικών τραγουδιών, θα κρατήσει ζωντανή τη σερβική λαϊκή κουλτούρα, θα διατηρήσει δηλαδή ζωντανό τον «έρωτα», τους δεσμούς, της σερβικής κοινότητας με τον τόπο της.

Η αποτύπωση της φυσικής γλωρίδας στα σερβικά δημοτικά τραγούδια για τον έρωτα δεν γίνεται μόνο για καλλωπιστικούς – ρομαντικούς λόγους, αλλά αποτελεί το νήμα για την ασφαλή περιήγηση στον λαβύρινθο των λαϊκών δοξασιών και πεποιθήσεων του σερβικού λαού. Εκεί που ο ερωτευμένος θα προσπαθήσει να βρει το φάρμακο για το φαρμάκι του έρωτα!

Βιβλιογραφία

Čajkanović, Veselin. 1985. *Rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama*. Beograd: Srpska književna zadruga. Srpska akademija nauka i umetnosti.

Ivanov V. V., Toporov V. N. 2001. „Perun“. Svetlana M. Tolstoj, Ljubinko Radenković (επιμ.), *Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik*. Beograd: Zep-ter Book World, σσ. 422-423.

Karanović, Zoja. 2009. „Ruža u srpskoj tradicionalnoj kulturi i narodnoj poeziji“, στο τόμο: *Sinhronijsko i dijahronijsko izučavanje vrsta u srpskoj književnosti*. 2, σσ. 19–48.

Karanović, Zoja S. 2017. „Ljubavne čini biljem u srpskoj narodnoj poeziji, refleksi magije“, στο τόμο: *Gora božurova (biljni svet u tradicionalnoj kulturi Slovena)*. Beograd: Udruženje folklorista Srbije, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, σσ. 57–75.

Milošević-Đorđević, Nada. 2001. *Srpske narodne epske pesme i balade*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Nikolić, Vladimir M. 1910. *Etnološka građa i rasprave iz Lužnice i Nišave. Srpski etnografski zbornik knjiga 6*. Beograd: Srpska kraljevska akademija.

Pešić, Radmila, Milošević-Đorđević, Nada. 1984. *Narodna književnost*. Beograd: IRO „Vuk Karadžić“

Karadžić, Vuk Stefanović. 1841. *Srpske narodne pjesme. Knjiga prva u kojoj su različne ženske pjesme*. Beč: Štamparija Jermenskoga manastira.

Karadžić, Vuk Stefanović. 1891. *Srpske narodne pjesme. Skupio ih i na svjet izdao Vuk Stef. Karadžić. Knjiga prva, u kojoj su različne ženske pjesme*. Beograd: Državno izdanje. Štamparija Kraljevine Srbije.

Petruhin, Vladimir Я. 2001. „Drvo sveta“. Svetlana M. Tolstoj, Ljubinko Radenković (επιμ.), *Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik*. Beograd: Zep-ter Book World, σσ. 163–165.

Radenković, Ljubinko. 1996. *Simbolika sveta u narodnoj magiji Južnih Slovena*. Niš: Prosveta.

Sofrić, Pavle. 1912. *Glavnije bilje u narodnom verovanju i pevanju kod nas Srba. Po Angelu de Gubernatisu*. Beograd: „Sv. Sava“.

Usačova, Valerija V. 2001. „Bosiljak“, „Jabuka“, „Šipak“. Svetlana M. Tolstoj,

Ljubinko Radenković (επιμ.), *Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik*. Beograd: Zepter Book World: σσ. 46–47, σσ. 233–234, σσ. 590–591.

Vujnović, Tatjana. 2013. Funkcije i značenja bilja u svatovskim pesmama Vukove zbirke“, στον τόμο: Zoja Karanović i Jasmina Jokić (επιμ.), *Bilje u tradicionalnoj kulturi Srba. Priručnik folklorne botanike*. Novi Sad: Filozofski fakultet, σσ. 41-54.

**Ο Έρωτας μέσα
από το Δημοτικό Τραγούδι**
αφιερωμένο στον Claude Fauriel (1772-1844)

Πρακτικά συνεδρίου

ISBN: 978-618-85218-0-3
978-960-89589-6-8
978-618-83184-2-7

ΚΑΡΔΙΤΣΑ 2020

Δήμος Λίμνης Πλαστήρα

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας - Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Καρδίτσας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Ε. Γρ. Αυδίκος, Ε. Αγγελίνα, Μ. Παναγιωτοπούλου

ΚΑΡΔΙΤΣΑ 2020